récupéré une partie. On présente 109 aspres ottomans conservés au Musée Maria et dr. G. Severeanu, qu'on suppose appartenir à cette découverte: Mehmed I – 1, Mehmed II – 11, et Bayezid II – 97. On discute la chronologie des aspres de Bayezid II et la structure du lot par ateliers. L'absence des émissions du sous-groupe Bd de Bayezid II confirme sa datation à la fin du règne et indique l'enfouissement du trésor au début du XVIe siècle, peut-être en 1507, selon une proposition récente.

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I. Aspres ottomans du trésor de Târgu-Ocna.

Fig. 1. La graphie du mot han caractérisant les sous-groupes des émissions d'aspres de Bayezid II.

Tableau I. La structure des aspres de Mehmed II des trésors du Musée Départemental de Braşov (B) et de Târgu-Ocna (TO).

Tableau II. La structure des aspres de Bayezid II des trésors du Musée Départemental de Braşov (B) et de Târgu-Ocna (TO), avec les pourcents calculés pour chaque émission.

Tableau III. La structure des aspres de Bayezid II des trésors du Musée Départemental de Braşov (B) et de Târgu-Ocna (TO), avec les pourcents calculés pour chaque atelier.

TEZAURUL DE DUCAŢI DIN 1540 DE LA VINŢU DE JOS (JUD. ALBA)

ADRIAN ANDREI RUSU

Ruina castelului din Vinţu de Jos (jud. Alba) era cunoscută în literatura de specialitate de multă vreme. În anul 1991 au început acolo cercetări arheologice[1]. S-a dovedit astfel foarte repede că ceea ce astăzi vizibil reprezintă doar castelul construit din temelie de către principele Gabriel Bethlen (1613–1629) şi refăcut apoi, în cursul sec. XVIII–XIX. În curtea acestuia se păstrează în pământ vestigiile unei mănăstiri dominicane, construită pe la mijlocul secolului al XIV-lea. Mănăstirea a fost transformată, la rândul ei, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, într-o rezidenţă civilă. Această ultimă amenajare trebuie socotită a fi „castelul Martinuzzi".

Cercetarea arheologică a continuat prin încă două campanii succesive. Cea de-a treia, din anul 1993, a avut un caracter mai deosebit, atât prin amploare, cât mai ales prin importanţa excepţională a materialelor descoperite. Cu acest prilej ne vom referi doar la o descoperire numismatică mai importantă.

Pentru a identifica clădirile anexe ale mănăstirii dominicane, situate către sud de clădirea bisericii, a fost trasată secţiunea S XI. Ea a fost situată începând de la o axă prelungită spre sud, din secţiunea S VII, adică secţiunea situată aproximativ paralel cu faţada de vest a bisericii. La patru metri pe această axă s-a trasat, într-un unghi de 45°, o secţiune lungă de 20 m. Lăţimea a fost săpată doar de un metru. Intenţia secţiunii a fost numai prospectivă. În perimetrul metrului 18 au început să iasă la lumină fundaţii de clădire. Abia după trasarea unei noi secţiuni, S XIII (10 × 1 m), cu un martor cruţat (1=1m) faţă de S XI, s-a constatat că era vorba despre o clădire. Din ea s-a delimitat un unghi drept, din care porneau spre nord un zid urmărit pe o distanţă de patru metri, iar spre est un altul de trei metri. Întreaga clădire se afla la o distanţă de aproximativ 16 metri, la sud de biserică. Clădirea a fost ridicată în evul mediu, aşa cum o dovedesc profilaturile gotice recuperate din preajmă. A continuat să fie sigur folosită şi în secolul al XVI-lea.

La o distanţă aproximativă de cinci metri de colţ, în exteriorul laturii de vest a clădirii descrise mai sus, a fost înregistrată o altă instalaţie constructivă. Ea se adosa clădirii şi avea forma unui puţ cu deschiderea de 1,30 × 1,40 m. Această deschidere reprezintă o a doua etapă de amenajare. În prima fază dimensiunile puţului fuseseră mai restrânse (1,10 × 0,75 m), iar amenajarea cu piatră a peretelui de sud a fost făcută numai până la înălţimea de un metru de la nivelul de funcţionare. Peretele a fost continuat după un spaţiu cu pământ şi moloz (0,50 m). Pandantul său, ca şi pereţii scurţi, au fost reamenajaţi cu piatră până la gura de funcţionare. La

BSNR, LXXXVI–LXXXVII, 1992–1993, p. 161–166

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

adâncimea de -2,80 m, puțul a fost izolat cu un pat de mortar (0,05 m), pus peste straturi de nisip (0,25 m) și pietriș nativ. Dispoziția straturilor trădează destul de evident intenția de cisternă.

Din umplutura cisternei au fost scoase diferite materiale (vase ceramice, piese de fier). În data de 1 septembrie, de la adâncimea de -2,62 m a fost descoperită o primă monedă de aur. În aceeași zi, de pe toată suprafața cisternei, până la fundul placat cu mortar, au fost recoltați în total opt ducați ori florini de aur, cu anul de emisie 1540.

Descrierea tezaurului este următoarea:

1. *Ducat* Av. IOANNES *D*G/R* HUNGARIE*
   Rv. S * LADISLAUS*/*REX*1540.
   Halebarda Sf. Ladislau nu atinge cifra 0. Din inscripțiile câmpului: H/stema cu spade cu vârfurile în jos și coroană deasupra; F/G, ultima literă sub forma unui D inversat.
   22 mm; 3,52 gr; Av. MBR 16; Rv. MBR 29.
2. *Ducat* ca nr. 1, dar halebarda atinge cifra 0, iar litera G de pe rv normală; 22 mm; 3,54 gr.
3. *Ducat* ca nr. 2; 22 mm; 3,54 gr.
4. *Ducat* ca nr. 2, dar pe av. coroana Sf. Maria intersectează cercul exterior; 22 mm; 3,54 gr.
5. *Ducat* ca nr. 2; 21 mm; 3,52 gr.
6. *Ducat* ca nr. 2, ușor strâmbat; 21,5 mm; 3,48 gr.
7. *Ducat* ca nr. 4; 22 mm; 3,52 gr.
8. *Ducat* ca nr 2; pe rv. ștanța a alunecat spre dreapta jos; 2 mm; 3,52 gr.

Din punctul de vedere al emisiunilor, ne aflăm în fața unor variante care trădează existența a cel puțin patru ștanțe (două av., două rv.). Toate monedele au fost bătute cu sigla monetăriei sibiene și cu monograma cardinalului Gheorghe Martinuzzi (Frater Georgius).

Ni se pare imposibil ca aceste piese să fi fost bătute doar în anul 1540. Emisiunea lor a continuat probabil până în anul 1551. Intervalul a avut probabil și întreruperi, cauzate de aderarea Sibiului și a monetarului însuși la cauza lui Ferdinand I de Habsburg. Altfel ar fi destul de greu să ne imaginăm cum de emisiunea monetară transilvană a încetat cu totul pentru un întreg deceniu. Concesiunea pe care Ferdinand o emitea pe seama monetăriei de la Sibiu, în 1542[2], pare că ne sprijină afirmația. Pe de altă parte, până în 1551, Transilvania nu a avut alt rege încoronat decât Ferdinand, rege pe care stările nu l-au recunoscut, cu ajutorul direct al Porții. Continuitatea emisiunilor, folosindu-se anul ultim de domnie al regelui „oficial", mai pare a fi argumentată de asemănarea dintre ștanțele monedelor purtând anul 1540 și acelea pentru emisiunile cu milesimul 1551. Adăugând la aceste preliminarii observații și o analiză istorică detaliată, întrevedem șansa delimitării mai precise a perioadei de funcționare a monetăriei sibiene sub autoritatea lui Martinuzzi.

Nu vedem rostul unei discuții asupra valorii în sine a tezaurului [3]. În nici un caz nu este vorba despre o acumulare, ci doar de o sumă ocazională. Ea pare să fi aparținut unui slujitor civil ori militar din serviciul direct al stăpânului castelului de la Vințu de Jos și nu al vreunei categorii sociale ori profesionale productive.

Monedele au fost aruncate în puț cel mai probabil în condițiile uciderii cardinalului Martinuzzi și a jefuirii castelului de la Vințu de Jos, imediat după

Pl. I. Monede din tezaurul de la Vințu de Jos.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Pl. II. Monede din tezaurul de la Vinţu de Jos.

aceea. Cei ce au săvârşit faptele au fost mercenarii din subordinea directă a generalului habsburgic Giovanni Battista Castaldo. Evenimentele s-au derulat în ziua de 17 decembrie 1551. Bănuim că în acele împrejurări cumplite, posesorul celor opt monede de aur nu a găsit altă soluţie de a le ascunde, decât

Pl. III. Monede din tezaurul de la Vinţu de Jos.

aceea de a le arunca rapid în puţul clădirii anexă a vechii mănăstiri dominicane.

Locul tezaurului de la Vinţu de Jos în şirul până acum cunoscut al tezaurelor transilvane este cu totul special. Este unic prin conţinut şi condiţii de descoperire [4]. Singurul apropiat cronologic este tezaurul de la Satu Mare, încheiat după 1557 [5], dar apropierea nu merge mai departe.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Note

[1] Finanţate de către Academia Română, prin intermediul Institutului de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj, şi DMASI Bucureşti (campania I), sub conducerea semnatarului acestor pagini, ele vor continua şi în anii viitori. Publicarea descoperirilor începe tocmai prin acest tezaur.

[2] Emil Sigerius, *Chronik d. Stadt Hermannstadt 1100–1929*, Sibiu, 1930, p. 7.

[3] Pentru preţurile din epocă vezi spre orientare S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI. Producţia şi schimbul de mărfuri*, Bucureşti, 1958, p. 319–340.

[4] O listare a tezaurelor la Fr. Pap, ActaMN, 21, 1984, p. 544–545.

[5] Z. Székely, *SCN*, 1, 1957, p. 241–246.

LE TRÉSOR MONÉTAIRE DE PIÈCES EN OR DE 1540 TROUVÉ A VINŢU DE JOS (DÉP. D'ALBA)

RÉSUMÉ

Le 1-er septembre 1993, à l'occasion des recherches archéologiques entreprises à Vinţu de Jos (dans le cloître dominicain bâti au XIV e siècle et transformé vers le milieu du XVI e siècle en manoir), on a découvert dans une annexe du bâtiment un puits-citerne. De cet endroit furent mises au jour beaucoup de matériaux archéologiques. Parmi eux occupent une place de choix huit monnaies en or, des florins frappés en 1540. La description de ces pièces avère certaines petites variations de coin. On estime qu'il s'agit de monnaies frappées à Sibiu (Hermannstadt) dans l'intervalle 1540–1551. Dans ce dernier an, le responsable monétaire, par hasard exactement le propriétaire du chateau de Vinţu de Jos, fut assasiné ici-même.

Le trésor, par ses dimensions et son importance historique, est de menue signification. Quand même, il soutient l'utilisation des coins de 1540 dans le monnayage de la Transylvanie jusqu'en 1551 (date d'une conquête autrichienne éphémère). La composition de cette découverte monétaire reste sans analogies dans notre espace géographique et dans l'époque; les conditions de découverte, elles aussi, ne font que la singulariser.

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I–III. Les monnaies du trésor de Vinţu de Jos.

MONEDELE DE AUR OTOMANE DIN TEZAURUL DE LA BĂLŢATA, RAIONUL CRIULENI, REP. MOLDOVA

ANA NICULIŢĂ
şi *EUGEN NICOLAE*

Descoperit întâmplător în 1961, tezaurul de monede şi podoabe de la Bălţata figurează în repertoriul lui A.A. Nudelman sub forma unei liste a monedelor, al căror total ar fi fost de 263, dintre care 20 de aur (Imperiul Otoman, Ungaria, Veneţia), iar celelalte de argint (Transilvania, Ungaria, Polonia, diferite state germane, Ţările de Jos spaniole şi Olanda)[1]. Într-un articol recent, P.P. Bârnea, A.A. Nudelman şi T.F. Rjaboj au prezentat vasul de lut în care a fost depus şi cele 17 bijuterii recuperate, în timp ce pentru monede au oferit aceeaşi listă, altfel structurată, menţionând, că totalul lor ar fi fost de 284, dintre care 20 de aur [2]. În aşteptarea precizărilor pe care le va aduce reexaminarea întregului depozit, care urmează a fi editat cu mai multe detalii de către un colectiv coordonat de V. Butnariu [3], vom prezenta lotul de monede de aur otomane (altâni) raportându-ne numai la ceea ce s-a publicat despre această descoperire. Fără a intra în amănunte, atragem atenţia că tezaurul, datat după 1622, pare să se situeze mai degrabă în epoca lui Mihai Viteazul. Din cele doar trei monede aparţinând secolului al XVII-lea, două nu au fost recuperate şi, se pare, nici examinate de editori [4], iar cealaltă (bătută în 1622) trebuie confirmată. Este necesară o anchetă la locul descoperirii, o contaminare fiind posibilă deoarece de la Bălţata, unde există vestigii medievale, provin şi descoperiri monetare izolate [5]. În lista citată sunt cuprinse următoarele piese otomane: Süleyman I – 7 exemplare (din care şase cu anul 3 al domniei şi una cu anul 7), Selim al II-lea – 1 exemplar (cu anul de domnie neprecizat), Murad al III-lea – 4 exemplare (cu anul 6 al domniei). Pentru citirea anului de domnie, care de fapt nu figurează pe astfel de monede, există bineînţeles o explicaţie, pe care vom încerca s-o descifrăm. Monedele se prezintă după cum urmează:

Süleyman I 926-974 H (1520-1566)

Kostantaniye

Av. Sultan Süleyman / bin Selim han / azze nasrühü duribe fi / Kostantaniye / sene 926. Siglă asemănătoare cu litera v pe iniţiala lui Selim. Finala cuvântului han în formă uzuală aplicată peste elif. Ornament cordiform cu vârful sus pe Kostantaniye, în dreapta.

Rv. Daribun nadri / sahibül izzi vennasri / filberri velbahr. Sigle la începutul fiecărui rând: ·/· ?; floare de crin (sau săgeată cu vârful jos); ornament cordiform cu vârful jos. Sigle asemănătoare cu litera v în finalul fiecărui rând (ultima neclară). Cf. Pere[6] 178.

BSNR, LXXXVI – LXXXVII, 1992–1993, p. 167–177

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com